

GRID

Intern faglig debat på Kunstakademiets Arkitektskole, Afd 6

Einig zu sein ist göttlich und gut; woher ist die Sucht denn
Unter den Menschen, daß nur Eines und Einer nur sei?
HÖLDERLIN

N° 27 April 2000

Om realisme i litteraturen

I sidste bind af sit store romanværk På sporet af den tabte tid - Den genfundne Tid, udgivet posthumt i 1927 - beskriver Proust forfatterens arbejde som en dechiffrening af en "indre bog". Fortælleren, der netop har nået denne erkendelse, siger videre herom:

For læsningen af denne indre bog af ukendte tegn (tegn der syntes skåret i relief, og som min opmærksomhed i sin udforskning af mit ubevidste måtte lede efter, støde imod, berøre fra alle sider, som når en dykker søger i dybet) kunne ingen give mig nogen regel: denne læsning måtte bestå i en skabelsesakt hvori ingen anden kunne tage éns plads, eller blot give en hånd med. Hvor mange vender sig derfor ikke bort fra at skrive denne bog! Hvor store opgaver tager vi ikke på os for at slippe for denne ene! Hver begivenhed - det være sig Dreyfus- affæren, det være sig krigen [1914-18] - havde givet forfatterne nye undskyldninger for at slippe for at dechiffre denne bog: nu ville de arbejde for at retfærdigheden skulle ske fyldest, nu ville de genoprette nationens moralske enhed - og havde ikke længere tid til at tænke på litteraturen. Men det var blot undskyldninger, fordi de ikke havde - eller ikke længere havde - geni, dvs instinkt. For instinktet er det der tilsiger hvad man skal, og forstanden er det der finder påskud for at undgå det. Blot har undskyldninger ingen plads i kunsten, og de gode viljer tæller ikke her: hvert eneste øjeblik må kunstneren lytte til sit instinkt, - hvorfor også kunsten er det mest virkelige der findes, livets hårdeste skole, og den yderste dom. Denne bog, som er den vanskeligste af alle at dechiffre, er samtidig den eneste som er dikteret til os af virkeligheden selv, den eneste hvis "indtryk" virkeligheden selv har fremkaldt i os. Hvilken idé efterladt i os af livet det end måtte dreje sig om, er og bliver dens materielle figur, sporet af det indtryk det prægede i os, vor sikkerhed for denne idé's nødvendige sandhed. De idéer, som dannes af den rene forstand, udgør blot en rent logisk sandhed, en mulig sandhed: valget imellem dem står frit. Bogen af indskrevne figurer, som ikke er udformede af os selv, er vor eneste bog. Ikke at de idéer, vi danner, ikke kan være logisk velbegrundede; men om de er sande, véd vi ikke. Alene indtrykket - hvor ubetydeligt et stof, det end synes gjort af, hvor uhåndgribeligt dets spor - er et kriterium for sandhed, og alene dét fortjener derfor at blive genstand for ånden; for kun dét er i stand til - hvis ånden formår at uddrage denne sandhed - at føre den til en større fuldkommenhed og derved bibringe den en ren glæde. Indtrykket er for forfatteren, hvad experimentet er for videnskabsmanden - med den forskel at for videnskabsmanden går

forstandens arbejde forud, mens det for forfatteren kommer efter. Det som vi ikke selv har måttet dechiffere, oplære ved vor egen personlige indsats, det som allerede var klart før os, tilhører os ikke. Vort eget er kun det som vi uddrager af den dunkelhed som er i os selv, og som de andre ikke kender.

Proust kommer derefter ind på tidens teorier om at "kunstneren må forlade sit elfenbens-tårn" for i stedet at beskrive samtidens store bevægelser, masserne og den moderne tids helte:

(...) disse teorier forekom mig at være et udtryk for middelmådighed hos dem der hævdede dem - ligesom et virkelig velopdraget barn, når det hører folk, som det er blevet sendt til frokost hos, sige: "Her hos os siger vi alting ligeud, vi er oprigtige", fornemmer at dette røber en lavere moral end den rene, skære handling at gøre således, som ikke behøver at erklære sig. Den sande kunst har ingen brug for sådanne erklæringer, og finder sted i stilhed. For øvrigt betjente de, som teoretiserede således, sig af forslidte fraser der mindede påfaldende om sprogbrugen hos de tåber, de rasede imod. Og måske er det snarere ud fra kvaliteten af sproget, end ud fra arten af den æstetik der hævdes, at man kan dømme om dét intellektuelle eller moralske niveau, arbejdet har nået.

Men idet "teoretikerne", og de som søger at omsætte deres teorier i praxis, ikke forstår at denne sproglige kvalitet i sig selv er nødvendigt og tilstrækkeligt kriterium for det litterære arbejdes værdi, falder de for:

... den vulgære fristelse for en forfatter til at skrive intellektuelle værker. En stor mangel på finfølelse. Et værk hvori der optræder teorier, er som en ting, man har ladet prismærket sidde på. Dette er så langt fra at udgøre en værdi at man tværtimod må sige at det logiske ræsonnement i litteraturen er en forringelse. Man ræsonnerer, dvs man lader tanken drive, hver gang man ikke har den fornødne kraft til at lade et indtryk gennemløbe alle de på hinanden følgende trin der til sidst vil føre til dets fastsættelse, dets udtryk.

Den virkelighed der skal udtrykkes - det forstod jeg nu - lå ikke i emnets tilsyneladende fremtoning, men i en dybde hvor denne fremtoning ikke havde meget at sige, som symboliseret af denne lyd af en ske mod en tallerken, denne stivhed af en serviet [to sansninger der netop har sat hele denne tankerække i gang hos Prousts fortæller], som havde været mere dyrebare for min åndelige genopvågning end aldrig så mange humanitære, patriotiske, internationalistiske eller metafysiske samtaler. "Slut med stil", havde jeg ved disse lejligheder hørt sige, "Slut med litteratur: Livet i stedet!". (...) For alle de der er blottet for kunstnerisk sans, kan ikke desto mindre være i stand til at ræsonnere i det uendelige om kunsten. Hvis de så oven i købet er diplomater eller finansfolk, involveret i nutidens "realiteter", er de mere end villige til at tro at litteraturen blot er en åndelig leg, hvis skæbne det er i stigende grad at forsvinde i fremtiden. Der var dem der mente at romanen skulle være en slags filmisk defilerings af tingene. En absurd forestilling. Intet er fjernere fra det, vi i virkeligheden har opfattet, end en sådan filmisk parade.

Proust konkluderer at:

... den litteratur som lader sig nøje med at "beskrive tingene", at give et ynkeligt rids af deres linier og flader, er den som - selv om man kalder den realistisk - er fjernest fra virkeligheden, den som forarmer og forstemmer os mest; for den afskærer brutalt enhver kommunikation mellem vort nuværende jeg og fortiden, hvis essens tingene opbevarede, såvel som med fremtiden, hvori de indbyder os til at nyde denne essens på ny. Det er dén, som en kunst der fortjener navnet, skal udtrykke, og selv hvis det ikke

lykkes den, kan man stadig drage en lære af dens afmagt (hvorimod man ingen lære kan drage af realismen, heller ikke hvor den lykkes), nemlig at denne essens er delvis subjektiv og ikke lader sig kommunikere.

(oversat fra Marcel Proust: Le Temps retrouvé af kno)